

Тема: М. Коцюбинський. Повість «Тіні забутих предків»

Завдання: опрацювати зміст повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків», ознайомитися з історією створення твору, його фольклорними джерелами і розкрити ідейно-тематичні особливості повісті.

Епіграф:

Гуцули — оригінальніший народ, з багатою фантазією, зі своєю психікою. Глибокий язичник-гуцул все своє життя, до смерті, проводить у боротьбі зі злими духами, що населяють ліси, гори і води.

М. Коцюбинський

Любов, відчай, самотність, смерть — Ось фрески із життя людини, які ми створювали.

С. Параджанов

Пригадайте:

1. В українській літературі М. Коцюбинський відомий передусім як... (Імпресіоніст)
2. Слово «intermezzo» означає... (Перепоочинок, пауза)
3. Новела «Intermezzo» присвячена... (Кононівським полям)
4. На початку новели «Intermezzo» і в її фіналі наявний образ... (Моя утома)
5. Ознакою драматичного твору в новелі є... (Перелік дійових осіб на початку твору)
6. «Єднала небо із землею в голосну арфу і грала на струнах симфонію поля» дійова особа новели... (Жайворонок)
7. Дослідники, вивчаючи жанрову специфіку новели «Intermezzo», відносили її до... (Поезії в прозі)
8. Вівчарка Павла символізує... (Дворянство), Трепов — ... (Жандармерію), Оверко — ... (Прийняжене селянство)
9. М. Коцюбинському «присвоїли титул»... (Сонцепоклонник)
10. Новела «Intermezzo» написана у... (Час реакції)
11. Кульмінацією новели є епізод — ... (Зустріч митця з селянином)

Новий матеріал (зробити короткий конспект):

Протягом десятиліть творчість М. Коцюбинського хвилювала й продовжує хвилювати читачів. У чому ж секрет популярності його творів? По-перше, у тому, що звертався він до своїх читачів зі зрозумілими для всіх проблемами. По-друге, його герої завжди живуть серед нас і часто нас самих хвилює те, що тривожило їхні душі майже сто років тому. По-третє, у тому, що автор мав свою своєрідну індивідуальну стилістику і не боявся звернутися до нових літературних напрямів.

Саме тому, говорячи про щиро, але нещасливо закоханих, ми згадуємо не лише Ромео і Джульєтту, а й Івана та Марічку. Тому із задоволенням переглядаємо кіношедевр С. Параджанова, співчуваючи горю героя Івана

Миколайчука. Саме тому впевнені, що світ — це казка, повна чудес, що кохання — це вічна загадка душі людської, що смерть не така вже страшна, бо за нею починається нове життя.

Улітку 1911 року Михайло Коцюбинський здійснив свою давню мрію — відвідав Карпати. Незабутні дні, проведені М.Коцюбинським в селі Криворівні серед смерекових лісів і гомінливих річок Гуцульщини, спонукають письменника бажання написати про «незвичайний казковий народ» — гуцулів. Письменник починає збирати матеріал для твору «Тіні забутих предків»: вивчає життя гуцулів, їхні звичаї, побут, фольклор, записує говірку, назви рослин, проймається духом гірської природи. У зборі матеріалу про цей чудовий край допоміг Коцюбинському відомий фольклорист і етнограф В. Гнатюк, згадуючи дні проведені разом з Коцюбинським у Гуцульщині, Гнатюк, відзначає захопленість письменника в природу: "Квіти – це була його пристрасть і розкіш, їй треба було бачити, як його очі іскрилися коли переходив цариною, засіяною сотнями різних квітів, що миготіли та виблискували до сонця всякими барвами".

Повертаючись з Італії влітку 1910 року, Михайло Коцюбинський заїхав у карпатське село Криворівню. Короткі відвідини того чарівного краю з мальовничою природою та первозданим побутом мешканців гір не дали письменнику досить матеріалу для твору, проте бажання написати про «незвичайний казковий народ», гуцулів, не полишило його. Коцюбинський ще раз відвідав гуцульський край, де вивчав звичаї, побут, фольклор його мешканців. На думку письменника, гуцули й у ХХ ст. залишились язичниками. Враження від «чарівного полону» горян лягли в основу повісті.

Джерела написання:

- відвідини В.Гнатюка у 1910р., враження від побаченого в Карпатах;
- велика підготовча робота: етнографічний матеріал, праці В.Шухевича та А.Онищука;
- самостійне спостереження та вивчення народного життя;
- друга поїздка із сином Юрієм у 1911р., перебування у селі Криворівні;
- докладне знайомство із природою та звичаями гуцулів;
- 25 вересня 1911р. – починає писати твір;
- жовтень 1911 – завершення в Чернігові;
- 1912р. – надрукування у львівському «Літературно-науковому віснику» та ж. «Заветы» російською мовою;
- відтворення міфологічного світобачення, використання казок, легенд, переказів, повір'їв, забобонів;
- реальне зображення життя і побуту гуцулів;
- бачення непереможного потягу до краси, світлого, людяного.

Увесь час Коцюбинський проводив у мандрах, бував у горах, повертався з полонин з квітами. Коли селяни висловлювали подив на його допитливість, відповідав, що хоче написати правду про гуцульське життя.

Назва повісті виникла не відразу. Перша - „В зелених горах” - не вдовольнила письменника. Потім були інші варіанти: „Голос віків”, „Подих віків”, „Відгомін передвіку”, „Спадок віків”, „Сила забутих предків” тощо. Нарешті, зупиняється на назві „Тіні забутих предків”.

Проте перша назва не вдовольнила автора. Мабуть, тому, що в ній не було головного - дихання гір, тобто того міфологічного світу, в якому жили люди, що їх населяли. Жили сьогодні, вчора, як і сотні років тому. А саме про цю заглибленість у віки Коцюбинському і хотілося сказати найбільше. Наступні варіанти пов'язані з пошуком назви, яка б містила саме такий зміст: "Тіні минулого", "Голос віків", "Відгомін передвіку", "Подих віків", "Голоси передвічні", "Спадок віків". Але й ці назви автора не задовольнили. У них не було людини, тобто того, чий голос долинає, чие дихання чути. Новий варіант - "Дар предків забутих" також не влаштовував письменника. Дар - неконкретно, не-наочно. І він замінив цю назву іншою - "Тіні забутих предків". Тоді ще раз перебирає можливі комбінації із словом "предки": "Голос забутих предків", "Слідами предків", "Сила забутих предків". І, нарешті, остаточно зупиняється на назві "Тіні забутих предків", що містить натяк на загадковість, казковість і дихання віків.

Жанр: повість.

Тема повісті: зображення життя гуцулів, їхніх звичаїв, побуту, фольклору, показ єдності людини і світу природи.

Ідея: гімн природи, чистоті людських взаємин і почуттів, засудження бездуховного життя, обмеженого дрібними потребами й інтересами.

- ✓ Справжнє кохання незнищенне.
- ✓ Зло можна перемогти тільки добром.
- ✓ Треба вміти бачити красу природи, музики, народної пісні.
- ✓ Оптимізм, життєстверджуюче бачення — важлива духовна цінність людини.
- ✓ Співчуття, співпереживання — головні ознаки гуманізму людини.

Часові площини повісті:

«Тіні забутих предків» - модерний твір, в якому яскраво простежується імпресіоністична манера подачі матеріалу. Хоч сюжет охоплює невеличкий відрізок часу — життя Івана Палійчука, проекція часу насправді набагато ширше. Можна визначити три часові площини відповідно до культурних шарів, наявних у творі.

Перший – це сучасна для оповідача дійсність, побут та світогляд гуцульського села кінця XIX – початку XX століть, яскраво змальована М. Коцюбинським у деталях.

Другий – шекспірівський ідеал кохання, яким просякнуте все людське життя, яке підноситься над смертю та облагороджує людину.

Третій – то доба дохристиянських народних вірувань, що повертає людину до її первісного єднання з природою.

Композиція:

Експозиція: зображення карпатської природи, збирання гуцульських родин на Храмове свято до церкви, бійка між родинами Гутенюків і Палійчуків на ґрунті давньої, незапам'ятної неприязні.

Зав'язка: знайомство малих Івана й Марічки.

Розвиток дії: зародження кохання й стосунків юних Івана та Марічки; перебування Івана на полонині; смерть Марічки; зникнення Івана на 6 років, повернення та його одруження на нелюбій Палагні; господарювання Івана й Палагні; Палагна стає любаскою мольфара й нехтує Іваном; Іван іде в гори, де його починає зводити нявка, яка набула вигляду Марічки; Чугайстир хоче знищити нявку-Марічку.

Кульмінація: нявка повертається й заводить Івана до прірви, понівечений Іван помирає.

Розв'язка: похорони Івана: сумна частина + веселощі.

Конфлікт твору:

- між родами (Палійчуки – Гутенюки)
- Іван – кохання — Марічка;
- людини з дикою гірською природою (Іван – злі духи та істоти);
 - людини із власним «я» (роздвоєність Івана);
 - побутовий (Іван – Палагна);
 - людини з людським буттям (Іван
- смерть).

Образи повісті:

Людей:

родина Гутенюків (батько, мати, Марічка); родина Палійчуків (батько, мати, Іван); Юра — мольфар (чарівник); Палагна — багата гуцулка; баба Хима; люди; Міфологічних істот:

Чугайстир — добрий лісовий дух, що боронить людей від нявок; Нявка — лісова мавка, загублена дівоча душа, з діркою замість спини, що обертається на дівчину й зводить чоловіків; щезник — лісовий дух; арідник — злий дух;

Природи:

Карпатські гори; річка Черемош; Бескиди; хмарки; гроза; полонина, предковичний ліс; тварини;

Предметів і явищ:

флюяра (сопілка); трембіта; бартка (гуцульська сокирка); коломийки; похорон; голос сокири.

Іван Палійчук — дев'ятнадцята дитина у родині. Іван дуже любив природу, завжди відчував глибокий духовний зв'язок із нею, з малих років був дуже вразливою дитиною з чутливою душею: «Туго росла дитина, а все ж підростала, і нестямилась навіть, як довелося шити їй штани. Але так само була чудна. Дивиться перед себе, а бачить якесь далеке і не відоме нікому або без причини кричить» (Іван у дитинстві). Коли Іван підріс, він став гарним парубком: «Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мастив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню». Іван дуже відданий у коханні, покохавши один раз (Марічку), він не може її забути протягом усього життя.

Не відчуваючи себе комфортно серед людей, часто втікає в ліс. Добре знається на травах ще з семи років. Згодом знайомиться із Марічкою, дівчинкою з ворожого роду. Між дітьми зав'язується дружба, а згодом — кохання. Після смерті батька хлопець змушений іти працювати на полонину, і коли повертається, дізнається, що Марічка загинула. З великого горя Іван йде в ліс і там живе шість років. Потім повертається додому, одружується з Палагнуою. Закінчується його життя зустріччю із нявкою в образі Марічки. Іван йде за нею в ліс без страху, але мара зникає при появі чугайстра, доброго лісового духа. Потім Іванові вчувається її голос, і він, слідуючи за ним, падає з гори.

Марічка Гутенюк — кохана Івана. Познайомилася з Іваном ще з малечку. Поетична душа, складає і співає пісні, в той час як Іван грає на флюярі. Передчуває, що щасливо жити їм разом не судилося. Згодом, коли Іван пішов в найми, гине в Черемоші під час повені. Марічка у творі показана як дуже добра, ніжна, палка дівчина, вона щиро віддана лише коханій людині — Івану. Марічка мрійлива, вона дуже любить співати: «Марічка обзивалась на гру флюяри (сопілки), як самичка до дикого голуба, — співанками. Вона їх знала безліч. Звідки вони з'явилися — не могла б розказати. Вони, здається, гойдалися з нею ще в колисці, хлюпалися у купелі, родилися у її грудях...» (про хист Марічки до складання пісень).

Палагна — дівчина з багатого роду, добра господарка. Але вона не була вдоволена своїм мрійливим чоловіком, який все більше любив пасти маржинку,

а не ходити коло хати. Не розуміла вона й Іванових пісень. Палагна стає коханкою сусіда Юри. На відміну від ніжної, вразливої та романтичної Марічки, Палагна постає як доволі вульгарна, приземлена, меркантильна жінка. «Його Палагна була з багацького роду, фудульна [горда, пихата, зарозуміла], здорова дівка, з грубим голосом й властою шиєю». «На добрім хазяйстві Палагна набралась тіла, стала повна й червона, курила люльку, носила пишні шовкові хустки, а на властій шії блищало в неї стільки намиста, що челядь із заздрощів аж розсідалась». Між Іваном та Палагною немає кохання, лише тверезий розрахунок, це шлюб, продиктований суто господарськими потребами. Проте Палагна теж потребує любові, яку вона знаходить в обличчі сусіда, могутнього чарівника Юри.

Юра — мольфар, людина, наділена надприродними здібностями. Йому під силу відігнати градову хмару чи, навпаки, викликати дощ, урятувати худобу чи звести людину — залежно від обставин та уподобань. Стає коханцем Палагни і прагне звести чарами Івана зі світу. Він був як бог, знаючий і сильний, той градусник і мольфар [злий дух, чаклун]. У своїх дужих руках тримав сили небесні й земні, смерть і життя, здоров'я маржинки (худоби) й людини, його боялись, але потребували всі». Образ Юри набуває гіпертрофованих фантастичних рис: він своїми чарами керує хмарами, впливає на життя та здоров'я людей. Через пристрасну закоханість у Палагну вдається до чар, які підточують здоров'я Івана.

Щезник — злий дух: «На камені, верхи, сидів щезник, скривив гостру борідку, нагнув різки і, заплющивши очі, дув у флюяру».

Чугайстир — добрий лісовий дух: «Він був без одежі. М'яке темне волосся покривало все його тіло, оточувало круглі і добрі очі, заклинилось на бороді й звисало на грудях... Се був веселий чугуайстир, добрий лісовий дух, що боронить людей од нявок. Він був смертю для них: зловить і роздере».

Нявка — міфічна лісова дівчина, у котрої в спині діра, через яку видно всі нутрощі, ці істоти начебто з'являлися у вигляді людей і заманювали своїх жертв у різні пастки. «Він бачив перед собою Марічку, але йому дивно, бо він разом з тим знає, що то не Марічка, а нявка. Йшов поруч із нею й боявся пустити Марічку вперед, щоб не побачить криваву діру ззаду у неї, де видно серце, утробу і все, як се у нявки буває» (про зустріч Івана із нявкою під виглядом Марічки).

Домашнє завдання. Читати повість «Тіні забутих предків»